

Latgales reģiona bibliotēku darbinieku konference
“Bibliotēka – vieta, kur gribas atgriezties”
Preiļi, 2019. gada 20. septembrī

Latgaliešu godu un gadskārtu ieražas

Dr.philol. Angelika Juško-Štekele
(Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija)

Ieražu filozofija

- Saskaņo dabas un cilvēka ciklus
- Iezīmē jau noieto ceļu, veic darbības, lai nodrošinātu labklājību nākamajam posmam
- Centrācija $\longleftrightarrow$ Centrbēdze
- Globalizācija = globalizācija + lokalizācija
- Diabolisms = pirmskristietības + kristietības elementi

Latgales folkloras savdabība

- Latgaliešu valoda, kas saglabā savu noturību saziņas un kultūras valodas līmenī.
- Latgales vēsture, kas eventuāli atšķiras no pārējās Latvijas vēstures.
- Latgales ģeopolitiskais stāvoklis. Telpa.
- Latgaliešu mentalitāte. Latgalietis.

Latgaliešu valoda

- Latgaliešu – krievu:
 - Ноги – nogi (nagi);
 - Окна – okna (akna);
- Latgaliešu – latviešu:
 - Dasasēst – desas ēst;
 - Sūds – sods;
 - Sporta tārpi – sporta tērpi;
 - Muoceitova – mācītava
 - Posts – pasts;

Latgaliešu etnomentālitate

- Vēsturiski izveidojies Latgales iedzīvotāju domāšanas, darbības, rakstura un pasaules uztveres veids;
- Liecības:
 - Cittaunieši – S.Uļanovska; G.Manteifelis, V.Roznieks.
 - Paši latgalieši: V.Seile, P.Zeile, A.Milts.

Latgales vēsture

- No 13. gadsimta beigām – Livonijas ordeņa pakļautībā kā Marijas zemes (Terra Mariana).
- No 1561. gada pēc Livonijas sabrukuma Latgale ir Polijas – Lietuvas lielvalsts (sauktas Žečpospolita) sastāvdaļa – Inflantijas kņaziste (Księstwo inflanckie); šai laikā Latgalē nostiprinās poļu muižnieku vara un katoļticība, sākas katoļu ordeņu darbība izglītības, grāmatu izdošanas un mākslas laukā.
- No 1772. gada Latgale tiek pievienota Krievijai un 1802. gadā tiek iekļauta Vitebskas guberņas sastāvā, norisinās aktīvi pārkrievošanas un pārpoļošanas procesi, Latgalē izplatās pareizticība; pēc dzimtbūšanas atcelšanas sākas masveidīga imigrācija. No 1865. līdz 1904. gadam Latgalē valda drukas aizliegums – nedrīkst izdot grāmatas latīņu burtiem. Attīstās rokraksta literatūra, noris aktīva folkloras pētniecība.
- 1917. gadā – Latgales atkalapvienošanās ar pārējo Latviju.

Latgales ģeopolitiskais izvietojums

January					
Mo	1	8	15	22	29
Tu	2	9	16	23	30
We	3	10	17	24	31
Th	4	11	18	25	
Fr	5	12	19	26	
Sa			20	27	
Su	7	14	21	28	

February					
Mo		5	12	19	26
Tu			13	20	27
We			14	21	28
Th	1	8	15	22	
Fr		9	16	23	
Sa	3	10	17	24	
Su	4	11	18	25	

March					
Mo		5	12		26
Tu		6	13	20	27
We		7	14	21	
Th	1	8	15	22	
Fr	2		16	23	
Sa	3	10	17	24	
Su	4	11	18		

April					
Mo		2	9	16	
Tu		3	10	17	24
We			11	18	
Th		5	12	19	26
Fr		6	13	20	27
Sa		7	14	21	28
Su			15	22	29

May					
Mo		7	14	21	28
Tu	1	8	15	22	29
We	2	9	16	23	30
Th	3	10	17	24	31
Fr	4	11	18	25	
Sa	5	12	19	26	
Su	6	13	20	27	

June					
Mo		4	11	18	25
Tu		5	12	19	26
We		6		20	27
Th		7	14	21	28
Fr	1	8	15	22	
Sa		9	16	23	30
Su		10	17		

July					
Mo	30	2	9	16	23
Tu	31	3	10	17	24
We		4	11	18	
Th		5	12	19	
Fr		6	13		27
Sa		7	14	21	28
Su		8	15	22	29

August					
Mo		6	13	20	27
Tu		7	14	21	28
We	1	8		22	29
Th	2	9	16	23	30
Fr	3		17		31
Sa	4	11	18	25	
Su	5	12	19	26	

September					
Mo		3	10	17	24
Tu		4	11	18	25
We		5	12	19	26
Th		6	13	20	27
Fr		7	14	21	28
Sa	1		15	22	
Su	2	9	16	23	30

October					
Mo	1	8	15	22	
Tu	2	9	16	23	
We	3	10	17	24	
Th	4	11	18	25	
Fr	5	12	19	26	
Sa	6	13	20	27	
Su	7	14	21	28	

November					
Mo			12	19	26
Tu			13	20	27
We			14	21	28
Th			15	22	29
Fr			16	23	
Sa			17	24	
Su			18		

December					
Mo		3	10	17	
Tu		4	11	18	
We		5	12	19	
Th		6	13	20	27
Fr		7	14	21	28
Sa	1	8	15	22	29
Su	2	9	16	23	

Ieražu un svētku datījums (B.Čudare-Eriņa)

- Lielākie svētki:
 - Ziemassvētki,
 - Lieldienas,
 - Vasarassvētki.
- Svinamās dienas no gada sākuma līdz gada beigām
- Dienas, kas nav svinamas, bet ko senāk atzīmēja ar īpašiem rituāliem
- Atlaidas un baznīcas svētki, kas saistās ar dažādām tradīcijām
- Godu ieražas: krustabas, kāzas, bēres

Oktobris

Tāvu dīnys / Pominkys	No 29.09. līdz 10.11.	Mirušo piemiņas dienas
--------------------------	--------------------------	------------------------

Dzimtas sakņu izpēte, dzimtas koka veidošana
Stāsti par (vec)vecmāmiņām un (vec)vectētiņiem,
Vecvecāku diena ar īpašu viņu godināšanu
Ievērojamu Latgales kultūras darbinieku kapa vietas vai pieminekļa
apmeklējums
VAR SASAISTĪT AR **DVĒSEĻU DIENU (2.11.)**

Novembris

Mārtiņi	10.11.	Vistas, gaiļi	Vīzes (daudz jāstaigā)
Vistu, gaiļu izgatavošana, zīmēšana, apavi (izstāde) (no vīzēm līdz laka kurpēm)			
Andreji	30.11.	Nākotnes pareģošana	
Tautas maģijas (ar dabas veltēm)			

Latgales reģiona bibliotēku darbinieku konference "Bibliotēka – vieta, kur gribas atgriezties" Preiļi, 2019. gada 20. septembrī

Decembris

Zīmyssvātki	25.12.	Advents, Kūču vokors, Zīmyssvātki
-------------	--------	--------------------------------------

Ziemassvētku dāvanu izgatavošana, Ziemassvētku rotājumu izgatavošana (puzuri, Adventa vainagi, eglīšu rotājumi u.c.) čigāni (masku izgatavošana, masku parāde), bluķa vilkšana, Ziemassvētku rotaļas, Ziemassvētku (Jaungada) eglīte

Janvāris

Atkriški / Treju Kungu dīna/ Zvaigznis dīna	6.01.	+K+M+B	Ticējumi par trijām zvaigznēm
---	-------	--------	-------------------------------------

Zvaigžņotās debesis. Kaut kas no astronomijas sērijas.

Februāris

Sveču dīna / Svacaine	2.02.	Baznīcā svētī sveces
Sveču darināšana, sveču izstāde, sveces zīmējumos		
Agatas dīna	4.02.	Baznīcā svētī maizi
Maizes etiķetes Zīmējumi, esejas.. Dzejas vakari		

Marts

Aizgavēnis / (Metenis/ Budēji/ Vastslāvis)	Otrdiena, no kuras līdz klusās nedēļas otrdienai ir 6 nedēļas	Ēd gaļu pirms lielā gavēņa Vizinās ar ragaviņām ap <i>skreteli</i> , no kalna, pajūgā Cep pankūkas
---	--	---

Vizināšanās ar ragaviņām pie bibliotēkas,

Pelnu diena	Uzreiz pēc aizgavēņa	Baznīcā svētī pelnu, kaisa cilvēkam uz galvas , māna bērnus
-------------	----------------------	--

Pelnu maisiņi

Jāzepa diena	19.03.	Svētās ģimenes diena	Puķes pārstāda
--------------	--------	----------------------	----------------

Ģimenes diena – sporta sacensības kopā ar vecākiem

Par Latgales puķēm - kas tik audzēts dārzos, ko audzēja vecmāmiņas, Zīmējumi par ģimeni, puķēm

Kāpostu Māras diena	25.03.	Mostas visi ziemas dzīvnieki, čūskas izlien no alām	Nedrīkst ilgi gulēt, lācis atdod savu miegu
------------------------	--------	---	---

Par Latgales mežu iemītniekiem. Pasakas par dzīvniekiem, teikas par dzīvnieku īpašību izcelšanos.

Latvian Cultural Centre in Preiļi, 2019. gada 20. septembrī

Aprīlis

1.Aprīlis		Joku diena	
Sienas avīze – humora stūrītis, anekdošu vakars, humoristiska izrāde ar latgaliešu anekdošu motīviem,			
Jura diena	23.04.	Pārceļšanās	Pirmā pieguļas diena
Latgales lauku māja (ekskursija uz Viļānu nov. «Latgolas sāta»). Viss par zirgiem – Untumi, zīmējumi			
Liieldienas	Marts aprīlis , 2014.g. – 20.aprīlī.	Gavēnis, Pūpolu svētdiena (Pyupūlneica, Vērbineica), Klusā nedēļa, Lielā ceturtdiena (Ceistais catūrgs), Lielā piektdiena, Lielā sestdiena, Liieldienas, ganu diena, Baltā svētdiena (Atsvēte)	
Liieldienu kompozīcijas, Liieldienu rotaļas, krāsoto olu izstāde, šūpošanās			

Maijs

Maija dziedājumi	Visu maija mēnesi	Dziedājumi pie krusta	značkys
---------------------	----------------------	--------------------------	---------

Par krucifiksu tradīciju Latgalē
Značkys – stilizēts vilkšanas process

Jūnijs

Vosorys svātki	Septītā svētdiena pēc Lieldienām	Māju pušķo ar bērziem un kalmēm, Sāk peldēties
Ontona dīna	13.06.	Sv. Antons – nevainības patrons, sargā no vētrām, krusas un negaisa
Piemiņa diena ievērojamiem Ontoniem – Ontons Kūkojs, Ontons Slišāns...		
Juoņa dīna	24.06.	Ēdieni, dzērieni, dziesmas, vainagi, darbības
Vainagu darināšanas studija, izstāde – skaistākais Jāņu pušķis, gardākais siers, naudas meklēšana (ārzemju tradīcija), tikšanās ar ievērojamiem Jāņiem		
Pītera dīna	29.06.	Nadreikst struoduot – Sv. Pīters nalaiss dabasūs, vainags, siers un alus, Cīnoj ar sīru un olu

Jūlijs

Eliaša dīna	20.07.	Eliaša atlaidas Eliass pret Ļaunū goru, nu deveņom pusem mess zibiņus un suoksīs Postora tīsa Eliass brauc pa dabasim ar divim boltim zyrgim – tys ir Pārkiuņs
Jākuba dīna	25.07.	Jēkabs – maizes devējs
Annys dīna	26.07.	Saimnieču diena – jauna tradīcija, senākajās liecībās nav saglabājusies. Jaunavas Marijas mātes Annas piemiņai.

Augusts

**Zuoļu dīna, Marijas dīna, 15.08.
Leluo Muora**

**Marijas dabasūs uzjimšonas dīna
Bazneica svietej zuolis – pučis, lopys,
rudzus
Kiupynoj bārnus, kod kaida lyga
pīsamatusē**

Septembris

Marejis dīna	08.09.	Čūskas dodas gulēt ziemas miegu un guļ līdz 25.03. – Māras dienai
--------------	--------	---

Iepazīsti Latgales dabu – rāpuļi, zalkši, odzes, attēlos, kino, stāstos, Dzīvnieku izstāde. Folklorā par čūskām (pasakas, nostāsti, teikas). Bērnu zīmējumu izstāde. Rakstu zīme – zalktis (par tās nozīmi, spēku, izmantošanu). Zīmes darināšana no dažādiem materiāliem

Appļuveibys (Miķeļi/ Apjumības)	Svin 29.09 Rudens saulgrieži 21.-23.09.	Pēdējo reizi plāva labību	Jumja dzīšana
------------------------------------	---	------------------------------	---------------

- Talka bibliotēkā vai kādā citā vietā
- jumīšu meklēšana dabā vai izgatavošana
- dažādu rotu no labības stiebriem izgatavošana (piem., vainagu, pušķu vai tml.)
- Rudens tirdziņš / izstāde – dabas veltes; sevišķa uzmanība pievēršama jumīšiem

Ieražas un identitāte

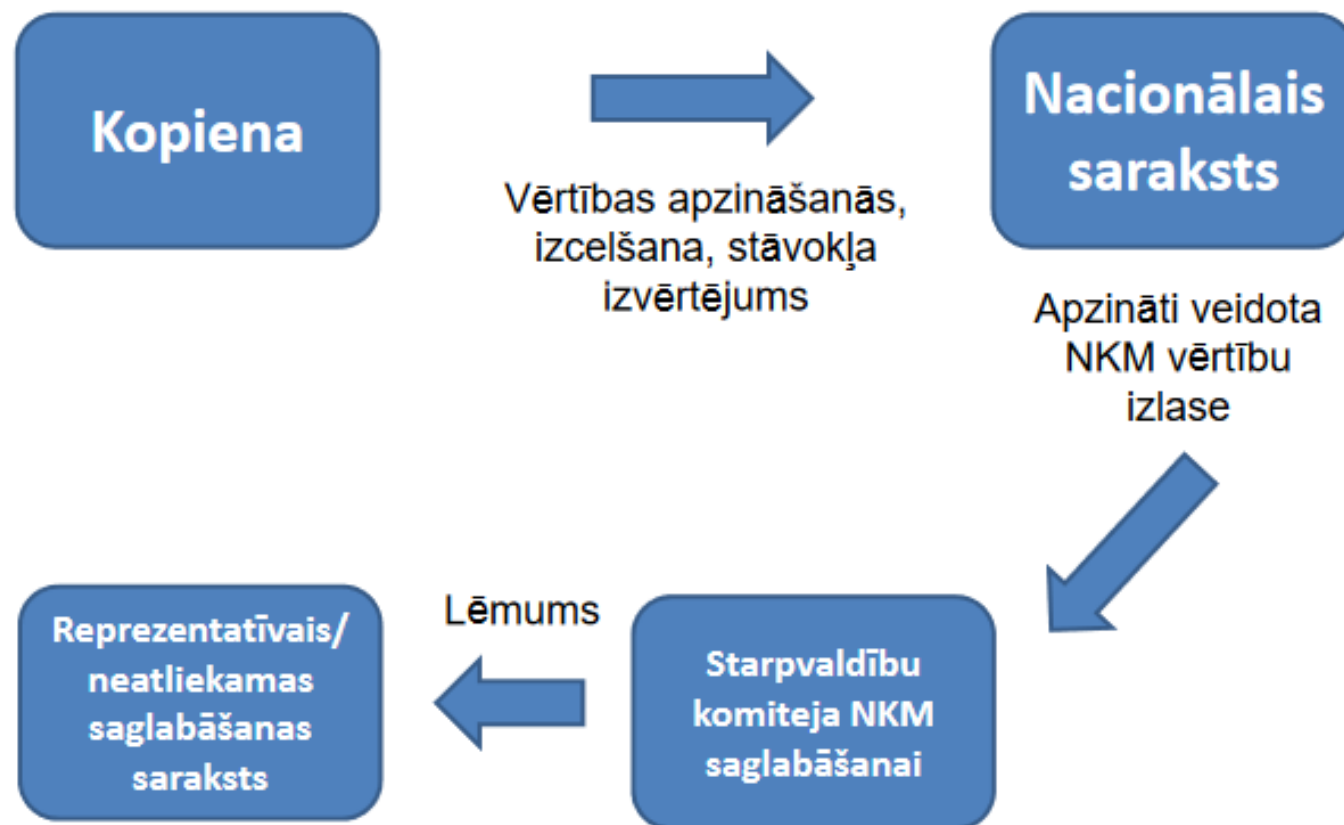
- **Nemateriālais kultūras mantojums** - nozīmē paražas, spēles un mutvārdu izpausmes formas, zināšanas un prasmes, kā arī ar tiem saistītus instrumentus, priekšmetus, artefaktus un kultūrtelpas, ko kopienas, grupas un dažos gadījumos – atsevišķi indivīdi atzīst par sava kultūras mantojuma daļu;
- **Nemateriālā kultūras mantojuma elements** - no paaudzes paaudzē pārmantotas, apkārtējās vides noteiktas, mijiedarbībā ar vēsturi, dabu un radošo darbību izstrādājušās mutvārdu tradīcijas un izpausmes, ieskaitot valodu kā nemateriālā kultūras mantojuma nesēju, spēles mākslas, paražas, rituāli, svētki, zināšanas un paražas, kas saistītas ar dabu un Visumu, tradicionālās amatniecības prasmes, kā arī ar iepriekš minēto saistītie instrumenti, priekšmeti, artefakti un kultūrtelpas, 2.2. kam piemīt kultūrvēsturiska, mākslinieciska, sociāla, valodiska vai zinātniska vērtība un 2.3. ko kopiena atzīst par savu kultūras mantojumu un ir apņēmusies saglabāt.

Nacionālajā sarakstā iekļautie elementi

- Psalmu dziedāšana Ziemeļlatgalē
- Dziedāšana ar pusbalsu
- Mirušo ofīcija (saļmu) izpildīšanas prakse Vaboles un Līksnas pagastos
- Latgales mazo bundziņu-bubyna spēles tradīcija,
- Ieviņa tipa ermoniku būvēšanas un spēlēšanas tradīcija
- Siguldas spieķa darināšanas prasme
- Gaujas plostnieku amata prasmes
- Pēterburgas ermoniku spēlēšanas tradīcijas
- Caurspēlējamās cītaras spēle
- Knipelēšanas prasme
- Lībiešu kultūrtelpa
- Rucavas tradicionālā kultūrtelpa
- Upītes kultūrtelpa
- Dubultauduma šatiera segu aušana Ziemeļvidzemē

Vērtības atzīšana starptautiskā līmenī

Paldies par uzmanību!

Latgales reģiona bibliotēku darbinieku konference "Bibliotēka – vieta, kur gribas
atgriezties" Preiļi, 2019. gada 20. septembrī

Krustības
Bēres
Kāzas

Latviešu mājas rituāli (godu ieražas)

Krustības

- Krusta nākamajā vai pat tajā pašā dienā,
- Kas jādara:
 - lai bērnam būtu līdzieni zobi? Lai bērns neslapinātos gultā?
- Obligātās dāvanas:
 - Krusttēvs – vecākiem dod pudeli šņabja, mārciņu cukura un saišķi sausiņu, baznīckungam – 20 kapeikas;
 - Krustmāte – vecākiem dod trīs aršīnas perkala auduma kreklīņiem, cepurīti kristībām, dažas mārciņas cukura un ziepju gabaliņu, baznīckungam – vilnas cimdus

Ticējumi: Jo meita kristīs pyrmū kristameitu, tad byus daudzi svuotu, bet pi veira naizīs dreizi; bet jo kristīs kristdālu, tad izīs pi pyrmuo bryuguona. /T. Beča, **Preiļi.**/

Bēres

- Iegērbšana:
 - Vīrieti iegērbj baltās biksēs, kreklā un baltā vestē, kājās velk zeķes, un gutaperčas galošas (ja var atļauties; senāk – vīzes vai lielakam svinīgumam – kurpes un tām virsū vīzes). Rokās liek svētbildīti un rožukroni.
 - Sievieti tērpj galošās, gaišā perkala kleitā jeb brunčos un vestē, galvā liek baltu aubi ar atlocītu apmali, kas pārsieta ar muslīna vai tilla lakatu. Meitenei liek galvā vainagu no pašgatavotiem ziediem.
 - Nelaiķi visā garumā apsedza ar valtu audumu – īstaips.
 - Kapā met trīs sauļas nelaikim acīs. Pie kapa cienājas ar alu, maizi un sieru.
 - Senāk lika kapā puskukuli maizes, pudeli šņabja, cirvi, naglas, zāģi u.c. mājstaimniecības piederumus.
 - Braucot uz kapiem uz zārka sēdina visus bērnus, ko var savākt – nezina, kāpēc.
 - Bēru mielasts: vispirms ēd savu, tikai tad saimnieka mielastu.
 - Par pašnāvniekiem: obligāti liek līdzī drēbes, kurās bijis ģērbies.

Kāzas

- Par tikumību!
- Līgavai drēbes gādā līgavainis un otrādi:
 - Līgavai - bronzas vai sudraba laulības gredzenu, kleitu, vainagu, lielu lakatu un zābaciņus.
 - Līgavainim – kāzu kreklis, kabatlakatiņš, ko dod rokā un šalle, ko likt ap kaklu.
- Laulājosies līgava zem kreisās paduses ielika cukura vai siera gabaliņu, ko viņai iedeva māte – vēlāk iedod no tā ieēst vīram, tad saticīgi dzīvo. Kāpj uz kājas!
- Jāsargājas no burvestībām!

Daži avoti

- Bronislava Čudare-Eriņa. Svētki un svinamās dienas Latgalē. 1938.
- Stefānija Uļanovska. Poļu Inflantijas latvieši. 1891.
- Pīters Zariņš. Latgaļu tradīcijas. 1975.
- Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca.
<http://futureofmuseums.eu/lg/virtual-gallery/rezekne-higher-education-institution-collections/subcollections/?collection=rezekne-higher-education-institution>